

10 aby byl zkrácen ve všem; | proto ten, kdo byl zkrácen
v penězích, bývá odškodněn ctí, a ten, kdo rád přijímá
dary, dostává peníze; neboť, jak jsme řekli, rozdělení podle
hodnoty vyrovnává a chrání přátelský svazek.

Tímto způsobem tedy se musí řídit i vztahy mezi ne-
rovnými přáteli, a ten, kdo má z přátelství zisk peněžitý,
anebo v ctnosti jest jím podporován, má druhému splá-
15 ceti ctí, a spláceti, jak může. | Vždyť přátelství žádá pou-
ze to, co jest možné, nikoli to, co náleží; toto není ani
všude možno, jako například v počtách, které prokazu-
jeme bohům a rodičům; tu nikdo nemůže splatiti podle
hodnoty, ale ten, kdo je ctí dle své možnosti, jest čestný
a dobrý. Proto se také zdá, že se syn nesmí zříci otce,
20 ovšem otec se smí zříci syna. | Neboť ten, kdo jest dlu-
žen, musí dluh splatiti, syn však ani tím, co činí, nemůže
dle hodnoty splatiti přijatých dobrodiní, a tak jest stále
dlužníkem; naopak věřitel smí dlužníku dluh odpustiti,
a tak i otec. Přece se však nezdá, že by některý otec byl
opustil syna, ledaže by jeho špatnost přesahovala míru –
neboť, nepřihlížíme-li k přátelství přirozenému, jest lid-
25 ské neodříkati | pomoci –; je-li však syn špatný, snaží se
povinné pomoci otci vyhnouti, nebo se alespoň nesnaží
pomoci. Neboť dobro přijímati chtějí všichni, ale vyhý-
bají se tomu, aby dobro činili, ježto prý to nic nevynáší.

KNIHA DEVÁTÁ

OSVĚDČOVÁNÍ A POTŘEBA PŘÁTELSTVÍ

1. Udržování přátelství

Tolik tedy budiž o tom pověděno; jak řečeno, ve všech
nerovných přátelstvích úměrnost přátelství vyrovnává
a chrání, jako i v občanském styku dostává se ševci za
obuv | odplaty dle její hodnoty, rovněž i tkalci a všem 35
ostatním. | Tu jest ovšem společné měřítko dáno penězi 1164^a
a na ně se všechno uvádí a jimi se měří; v lásce jest tomu
jinak, kde někdy milovník, na němž náhodou není nic
hodného milování, vyčítá, že jeho převeliká láska není
opětována, | miláček si však často naříká, že ten, jenž 5
mu dříve všechno slíbil, nic neplní. To bývá tehdy, když
jeden miluje miláčka pro rozkoš a druhý milovníka pro
užitek, a když se žádnému toho nedostane. Proto se přá-
telství ruší, když se nikomu | nedostane toho, proč se 10
milovali; neboť nemilovali sebe, nýbrž to, co každý měl
a co není stálé; proto jsou taková i jejich přátelství. Přá-
telství však, které se zakládá na mravní povaze, ježto jest
přátelstvím samo o sobě, jest, opakuji, stálé.

Dochází však také k roztržkám, když jednomu z přátel se dostane něčeho jiného, než po čem touží; neboť nedosáhne-li toho, po čem touží, jest to tak, jako kdyby | zcela nic nedostal, jako se například stalo tomu kitharistovi,* kterému kdosi slíbil, že dostane o to víc, oč lépe bude hráti; když pak kitharista zrána žádal splnění slibu, odpověděl mu onen, že zábavou za zábavu má zapláceno. Kdyby to tedy oba byli chtěli, bylo by to v pořádku; chtěl-li však jeden požitek, druhý peněžitou odměnu, a dosáhl-li jeden toho, co chtěl, | druhý nikoli, pak by to nebylo společenství správné. Každý si chce totiž opatřit to, co právě nemá, a za tím účelem dá druhému to, co má.

Kdo z nich však má určit hodnotu toho, ten, který napřed dává, či ten, který napřed přijímá? Zdá se, že ten, kdo napřed dává, přenechává určení druhému. To prý i Prótagorás činíval;* | kdykoli totiž něčemu učil, vyzval žáka, aby ocenil to, co si myslí, že ví, a tolik od něho bral. V takových věcech se některým líbí zásada: „Každému jeho mzdu.“* Ti však, kdo napřed berou peníze, a potom, poněvadž slíbili příliš mnoho, nemohou svému slovu dostáti, propadají zaslouženě výčítkám; | neboť neplní toho, co smluvili. Tak si věsti jsou nuceni snad sofisté, protože by jim nikdo nedal peníze za to, co vědí. Ti tedy, kdo nekonají toho, zač vzali mzdu, zaslouženě propadají výčítkám; tam však, kde není smlouvy o práci, není žádné výčítky, jak jsme již poznamenali, když jedni sami od sebe | napřed dávají – neboť takové jest | přátelství, které se zakládá na ctnosti –, avšak odplatu jest třeba dáti podle úmyslu druhého – tak to sluší příteli i ctnosti; podobně jest tomu i ve filosofických společenstvích; neboť tu se hodnota nedá měřiti penězi ani tu nelze dáti přiměřené cti, ale | snad, jako v poměru k bohům a k rodičům, dostačí, učiní-li každý, co může –,

když však služba není tohoto druhu, nýbrž naděje se odplaty, tu snad jest nejlépe, děje-li se odplata podle hodnoty tak, že ji oba pokládají za přiměřenou, a když se to nestane, jest nejen nutno, | nýbrž i spravedливо, aby ji určil ten, kdo napřed službu přijal. Neboť jestliže dárce dostane tolik, kolik onen měl užítku nebo kolik by byl dal za příjemnost, dostane náhradu, která mu od něho přísluší.

Tak se to zřejmě děje i při nákupu a prodeji, někde pak jsou i zákony, aby se o dobrovolných smlouvách nepřípouštěly soudní pře, ježto prý se ten, kdo v druhého měl důvěru, má s ním srovnati tak, | jak se s ním smluvil. Neboť se to pokládá za oprávněnější, aby cenu určil ten, komu něco bylo dáno, než aby to činil dárce. Namnoze totiž neodhaduje věc stejně majetník a ten, kdo jí chce nabýti; každý totiž zřejmě výše cení své vlastnictví a to, co dává; a přece výměna se děje v ceně, jak ji určí ten, | kdo nabývá. Ale tu jest zase třeba, aby cenu věci určoval ne dle toho, jak ji cení, když ji má, nýbrž dle toho, jak ji cenil dříve, dokud ji neměl.

2. Odplata podle poměru přátel

Obtížné jsou také další otázky, má-li například člověk otci dávat všechno a ve všem ho poslouchati, nebo má-li člověk v nemoci poslouchati svého lékaře a má-li při volbě vojevůdce dáti svůj hlas odborníku ve vojenství; | rovněž, má-li prokazovati službu spíše příteli, či člověku zasloužilému, a má-li spíše spláceti dobrodinci než dávat svému druhu, když oboje zároveň není možné.

Není-liž tedy nesnadno takové věci přesně určit? – Neboť jest tu mnoho všelijakých rozdílů podle toho, je-li sporná věc veliká, či malá a je-li příslušné jednání krás-

30 né a | nutné. – Tolik jest však nepochybně, že se nemá
odpláceti všechno stejně. Obyčejně jest třeba dobrodiní
spíše spláceti nežli se zavděčovati druhům, a jako půjč-
ku jest třeba spíše je vrátiti věřiteli než dávati druhu. Ale
35 snad tomu tak vždy není, například, má člověk, který byl
1165^a vykoupěn z rukou loupežníků, vykoupiti zase | svého
osvoboditele, ať je to kdokoli, a nebyl-li tento | zajat, ale
žádá výkupné zpět, má mu je vyplatiti, či má vykoupiti
ze zajetí svého otce? Tu se zdá, že má vykoupiti otce,
ano ještě spíše než sama sebe.

Jak tedy právě řečeno, jest obecné pravidlo, že se dluh
má zaplatiti; kdyby však jiný dar převyšoval krásou nebo
5 nutností, jest se třeba rozhodnouti pro tento; | někdy to
totiž neodpovídá ani požadavku rovnosti, když se splácí
dřívější dobrodiní, kdyby totiž někdo prokázal dobrodiní
člověku, jehož zná jako člověka dobrého, ale tento měl
splatiti tomu, jehož pokládá za člověka špatného. Ani se
nemá vždy zase půjčovati tomu, kdo půjčil; neboť tento
půjčil člověku čestnému, doufaje, že to dostane zpět, kdež-
10 to onomu se | od člověka špatného splátky nelze nadíti.
Buď jest tomu tak opravdu, a potom hodnota obou není
stejná; není-li tomu tak, ale jeden se tak pouze domnívá,
ani potom se nezdá, že by jeho jednání bylo nerozumné.
Jak tedy již často opakováno, úvaha o citech a skutcích
připouští určení v té míře jako jejich předměty.

Jest tedy nepochybně, že se nemá opláceti každému
15 stejně, | ani svému otci, jako se ani Diovi neobětuje
všechno; a ježto povinnost k rodičům jest jiná než
k bratřím, druhům a dobrodincům, jest třeba každému
prokazovati to, co jest mu vlastní a přiměřené. A tak si
lidé také zjevně počínají; na svatby lidé zvou příbuzné –
20 neboť mají společný rod, | a proto i společný zájem na
úkonu –, a z téhož důvodu se domnívají, že také při

pohřbech mají býti především příbuzní. Rodičům máme
přispívati především výživou, a to z povinnosti, a jest
krásnější přispívati v tom původcům svého bytí než sobě
samému; rodičům také, jakož i bohům, máme prokazo-
vati čest, ale ne | veškerou, neboť nenáleží táž čest otci 25
a matce, ani čest, která se prokazuje mudrci neb voje-
vůdci, nýbrž čest, která přísluší otci, a rovněž matce čest,
která přísluší zase jí. Také máme prokazovati čest kaž-
dému staršímu člověku, jak jeho věku přísluší, před ním
vstávati, ustupovati ze sedadel a podobně. K druhům
a bratřím máme projevovati upřímnost a | společenství 30
ve všem. A u příbuzných, příslušníků fýl a spoluobčanů
i všech ostatních máme vždy hleděti k tomu, abychom
jim prokazovali, co jim náleží, a abychom vše přisuzo-
vali podle toho, co každému přísluší dle příbuznosti,
ctností nebo dle ceny, jakou pro nás má. Určiti to u blíz-
kých příbuzných jest snadné, neshodnější již u lidí vzdá-
lenějších. Přece však od toho | nesmíme upouštěti, ný- 35
brž musíme to určovati tak, jak jest možno.

3. Podmínky zrušení přátelství

Nesnáz je také v tom, zda smíme, či nesmíme zrušiti
přátelství | s lidmi, kteří v něm nesetrvají. Či není na tom 1165^b
nic zvláštního, když se zruší přátelství s těmi, kteří jsou
přáteli pro užitek nebo pro příjemnost, a když tohoto před-
pokladu již není? Vždyť byli přáteli těch věcí; a není-li
5 jich, důvodně již nemilují; ale snad se vytkne případ, | že
někdo, kdo miloval pro užitek nebo pro příjemnost, tvářil
se tak, jako by miloval pro mravní povahu. Neboť větši-
na neshod, jak jsme řekli hned na začátku, vzniká mezi
přáteli proto, že jejich přátelství opravdu jest jiné, než se

myslí. Když se tedy někdo sám zklame a domnívá se, že jest milován pro svou povahu, kdežto druhý nic takového nečiní, ať | dává vinu sám sobě; je-li však zklamán přetvářkou druhého, právem to může podvodníku vyčítati, a to více než penězokazům, poněvadž věc, jíž se zločinnost týká, jest mnohem vzácnější.

Když však někdo pokládá za dobrého člověka a ten se stane špatným a takovým se projeví, má ho ještě milovati? Či jest to nemožné, když ne všechno jest hodno lásky, | nýbrž jen to, co jest dobré, a když člověka špatného ani nelze milovati jako přítele, ani se nemá milovati? Neboť ani nemáme člověka zlého milovati, ani se nemáme špatnému připodobňovati; řekli jsme již, že stejné k stejnému se rádo druží. Máme tedy přátelství ihned zrušiti? Či snad ne s každým, nýbrž pouze s těmi, kteří jsou ze své špatnosti nevyléčitelní, kdežto těm, kteří jsou schopni nápravy, tím spíše máme pomáhati, a to více k zúšlechťení jejich povahy než v | hmotných poměrech, čím takové jednání jest šlechetnější a lépe se srovnává s pravým přátelským smyšlením? Ale zdá se, že ani ten, kdo přátelství zruší, nečiní nic divného. Neboť nebyl přítelem tomu člověku jako takovému; když se tedy změnil a nemůže ho zachrániti, rozlučuje se s ním.

Kdyby však jeden byl stále stejný a druhý se stával ctnostnější, a tak o mnoho převyšoval prvního, má mu zůstatí dále přítelem, či to není možno? | Nejlépe to vidíme při velikém rozdílu obou, jak se to například může utvářeti při přátelstvích z dětství; kdyby totiž jeden zůstal v myšlení dítětem, a druhý byl již vynikajícím mužem, jak by mohli zůstatí přáteli, když nemají ani stejné záliby, ani radosti a bolu? Ani k sobě navzájem jich mítí nebudou a bez | toho přátelství není možné; neboť pak nedovedou spolu žítí. O tom jsme již mluvili. Zda se tu

tedy k bývalému příteli má chovati tak, jako by nikdy nebyl přítelem? Či má chovati vzpomínku na dřívější obcování a jako míníme, že máme vycházeti vstříc spíše přátelům než lidem cizím, tak také | má bývalým přátelům pro dřívější přátelství něčeho poskytovatí, nestalo-li se rozloučení pro přílišnou špatnost?

4. Původ a měřítko přátelství

Způsob, jak se láska mezi přáteli projevuje, a znaky, jimiž se určuje pojem přátelství, zdají se pocházeti z chování člověka k sobě samému. 1166^a

Za přítele se totiž pokládá ten, kdo chce a koná skutečné nebo zdánlivé dobro kvůli druhému, anebo ten, kdo chce, aby byl a | žil kvůli němu, zrovna jako tomu bývá u matek k dětem a také u přátel, i když jeden druhého urazil; jiní zase pokládají za přítele toho, kdo s druhým stále obcuje a téhož si žádá, kdo s přítelem sdílí bol i radost, a to se zas nejvíce přihází u matek. Něčím takovým se určuje také pojem přátelství. 5

Všechno to jest u člověka ctnostného vzhledem k němu samému, u ostatních lidí potud, pokud se za takové pokládají. Zdá se, opakují, že měřítkem při všem jest ctnost a ctnostný člověk. Neboť takový se srovnává sám se sebou a po téže věci touží z celé své duše. I chce | sám sobě skutečného i zdánlivého dobra a koná je – neboť člověku dobrému náleží dobro uskutečňovati –, a to pro sebe; totiž pro rozumovou schopnost, jež, zdá se, jest vlastním já každého. Také chce žítí a býti zachován, a to si přeje nejvíce pro tu schopnost, jíž myslí: neboť pro člověka ctnostného jeho bytí jest dobrem. Každý člověk | přeje dobra sám sobě a nikdo nechce, aby se stal jiným, 20

takže by všechno dobré mělo potom to, čím by se stal; neboť i Bůh má již nyní dobro, ale má je proto, že jest, co jest. Zdá se pak, že každý člověk jest, nebo alespoň především jest to, co v něm myslí. Takový chce stále s sebou obcovati; neboť jest to zdrojem slasti; vzpomínky na 25 minulé skutky totiž | jsou příjemné a naděje na budoucí jsou dobré: a takové působí slast. I věděním ve své rozumové schopnosti oplývá. Rmoutí a raduje se nejvíce sám se sebou; neboť stále totéž jest mu nelibé a libé, a ne hned to, hned ono; neboť lítosti takřka nezná. Ježto tedy ctnostný | člověk každou z těch věcí má vzhledem k sobě samému – vždyť přítel jest druhé já –, tak se zdá, že i přátelství záleží v něčem takovém a že přáteli jsou ti, kteří takové věci mají.

Zanechejme však zatím toho, zda přátelství k sobě samému jest možné, či ne; | přátelstvím se zdá být potud, 35 1166^b pokud má dvě nebo více z uvedených věcí, | a přátelství v nejvyšší míře se podobá lásce k sobě samému. Zdá se, že jmenované věci jsou i u přemnohých lidí, ačkoli jsou špatní. Zda tedy tito lidé mají na nich účast potud, pokud sami v sobě mají zalíbení a pokládají sebe za hodné? 5 | Jest alespoň zřejmo, že jich nemá žádný člověk špatný a zločinný, ba ani zdání toho. Ale to se týká téměř lidí špatných vůbec; jsou totiž sami v sobě rozdvojeni, po něčem baží a něco jiného chtějí, zrovna jako lidé nezdrženliví, neboť před tím, co sami za dobré uznávají, dávají 10 přednost tomu, co je příjemné, ale je | ošklivé; jiní opět ze zbabělosti a lenosti opomíjejí konati to, o čem jsou přece přesvědčeni, že by bylo pro ně nejlepší; ti však, kteří se dopustili mnoha mrzkých činů, uvalí na sebe pro svou špatnost nenávist, znechutí si život a končí sebevraždou.

Lidé špatní touží po společnosti a utíkají sami před sebou; | neboť v osamělosti se rozpomínají na mnohé 15

nemilé věci a zmocňuje se jich úzkost před jinými podobnými, jsou-li však ve společnosti, zapomínají na to. Poněvadž nemají do sebe nic milého, nemají k sobě ani žádné lásky. Takoví lidé nemají ze sebe ani radosti, ani 20 zármutku; jejich duše jest v rozporu sama se sebou, | jedna její složka pro svou špatnost pocituje bolest z odříkání, druhá se nad tím raduje, jako rozdvojenou jedna ji vleče sem, druhá tam. A poněvadž není možno, abychom zároveň cítili nelibost a libost, alespoň nakrátko cítí nelibost nad prožitou radostí a raději by chtěli, aby ji nebyli měli; neboť | špatní lidé jsou plni lítosti. Vidíme tedy, 25 že špatný člověk ani sám k sobě nemá přátelského smýšlení, protože nemá do sebe nic hodného lásky. Když tedy takový stav jest nemalým neštěstím, jest potřebí usilovně odpírati špatnosti a snažiti se býti ctnostným; tak totiž jest možno býti přítelem sám sobě, i státi se přítelem druhému.

5. Pojem přízně

Přátelství se podobá přízeň, * ale přátelstvím není. Neboť přízeň máme také k lidem neznámým a bez jejich vědomí, přátelství nikoli. O tom jsme mluvili již dříve. Ale ani láskou není. Neobsahuje totiž duševního napětí ani touhy, které jsou spojeny s činnou láskou; láska dále 35 vyžaduje zvyklosti, | přízeň však vzniká také znenadání, například pro zápasníky. | Lidé jsou jim totiž příznivi a přejí jim vítězství, aniž k tomu nějak přispívají; u lidí vzniká znenadání a jest povrchní náklonností. Tak se 1167^a zdá, že jest počátkem přátelství, jako radost z pohledu na osobu jest počátkem lásky; neboť nikdo se nezamiluje, nenašel-li záliby v pohledu, ale | nemiluje ještě, těší-li 5

se pouze z vnější podoby, nýbrž teprve tehdy, když po nepřítomné osobě touží a žádá si její přítomnosti. Tak ani přáteli lidé nemohou býti bez předchozí přízně, proto však přízeň není ještě přátelstvím; neboť takoví lidé pouze chtějí dobře těm, kterým přejí, ale ničím by jim nepřispěli | a nijak by se pro ně nenamáhali.

10 Proto v přeneseném významu mohli bychom to nazvati nečinným přátelstvím, které však, trvá-li déle a dospěje-li k zvyklostem, stává se skutečným přátelstvím, ale ne tím, které jest pro užitek nebo pro příjemnost; neboť pro tyto věci přízeň nevzniká. Ten totiž, kdo dobrodiní přijal a přijaté dobrodiní | splácí svou vděčností, splňuje pouze požadavek spravedlnosti; člověk však, který chce někomu činiti dobře, poněvadž doufá, že se mu od něho dostane pomoci, nezdá se přáteli jemu, nýbrž spíše sám sobě, jako ani jeho přítelem není ten, kdo mu pro nějaký zisk ochotně slouží. Vůbec se přízeň získává nějakou 20 ctností a zdatností, když se někdo někomu zdá | krásný nebo statečný nebo takový nějaký, jak jsme se i nahoře zmínili o zápasnících.

6. Pojem svornosti

Druhem přátelství se zdá býti také svornost; proto nesmí býti zaměňována se shodou názorů; neboť tato může býti také mezi lidmi, kteří se neznají. Také se nenazývají svornými lidé, kteří spolu souhlasí v nějaké libovolné 25 otázce, | například v otázce o nebeských tělesech – neboť souhlasný názor v těchto otázkách nenáleží k přátelskému smýšlení –, ale říká se, že svorné jsou obce, když mají stejné smýšlení o věcech prospěšných a stejně se rozhodují a jednají tak, jak se společně usnesly. Jsou tedy

svorné ve věcech, které patří k tomu, co se má konati, a to v takových věcech, které jsou důležité a mohou | náležeti oběma nebo všem, tak například, když se v obci všichni usnesou, aby úřady byly obsazeny volbou anebo aby se uzavřel spolek s Lakedaimoňany anebo aby se Pittakos* ujal vlády, když i sám chtěl. Kdykoli však každý sám chce vládnouti, jako ti ve *Foiníčkách*,* tehdy začínají různice; neboť býti svorný neznamena pouze, aby každý měl na mysli totéž, ať je to | cokoli, nýbrž totéž 35 v téže osobě, například když lid | i vynikající mužové 1167^b jsou za jedno, aby vládli lidé nejlepší; tak zajisté všichni dosáhnou toho, po čem touží.

Svornost se tedy zdá býti přátelstvím občanským, a tak také bývá nazývána; neboť se vztahuje k prospěšnosti a k tomu, co slouží praktickému životu.

Taková svornost jest skutečněna | mezi lidmi ctnostnými; neboť tito jsou svorni sami se sebou a svorni mezi sebou, ježto jsou takřka stejného smýšlení; lidé tohoto druhu setrvávají ve svých rozhodnutích a nezmítají se sem a tam jako vlny v mořské úžině,* a jejich vůle jest zaměřena k tomu, co jest spravedlivé a prospěšné, a po tom také společně touží. Naopak lidé špatní nemohou býti svorni, | leč nakrátko, zrovna jako nemohou býti přáteli, ježto touží po příliš velkém zisku v tom, co jest prospěšné, kdežto tam, kde jde o práci a veřejnou službu, chtějí míti příliš málo; ježto každý přeje jen sám sobě, bližního malicherně posuzuje a brání mu v tom; a ježto nestřeží obecného dobra, musí toto hynouti. Proto vznikají mezi nimi různice, poněvadž | nikdo nechce sám čini- 15 titi to, co jest spravedlivé, ale ovšem jeden druhého k tomu nutí.

7. Prokazování a přijímání dobrodiní

Zdá se, že dobrodinci více milují ty, kterým dobrodiní prokázali, než tito své dobrodince, i hledá se výklad toho zjevu, jako by to bylo něco nepochopitelného. Většina lidí vysvětluje to tak, | že obdarovaný se podobá dlužníku, 20 dobrodinec věřiteli, a jako tedy při půjčkách dlužníci si přejí, aby jejich věřitelé vůbec nežili, kdežto věřitelé se právě starají o zachování dlužníků, tak prý také dobrodinci přejí obdarovaným dlouhého života, myslíce, že od 25 nich dojdou vděku, | ale tito prý se nestarají o oplátku.

Epicharmos* by pravděpodobně řekl, že takový výklad pochází odtud, že se na věc dívají ze špatné stránky, ale zdá se, že jest to lidské; neboť většina lidí má špatnou paměť pro prokázaná dobra a raději by dobrodiní přijímala než prokazovala; důvod toho se však zdá být přirozenější a s výkladem o poměru dlužníka k | věřiteli 30 nemá nic podobného.

Neboť není to láska k oněm, nýbrž přání, aby byli zachováni, aby dostali zpět své dobrodiní; dobrodinci se však přátelsky a láskyplně chovají k těm, kterým dobrodiní prokázali, byť i v ničem jim nebyli užiteční a ani asi budoucně nemohli by se jimi státi. Totéž bývá i u umělců. Každý zajisté miluje dílo své | více, než by byl od 35 1168^a tohoto díla milován, kdyby oživlo. | Nejvíce to snad vidíme u básníků; tito totiž nadmíru milují své básně a láskou je zahrnují jako děti.* Tomu se podobá i poměr dobrodinců. Ten totiž, kdo dobrodiní přijal, jest jejich dílem; 5 miluje je tedy více, než | dílo miluje svého tvůrce. Důvodem toho jest to, že bytí jest každému žádoucí a milé a naše bytí jest ve skutečné činnosti, totiž v žití a v jednání; tvůrce pak svou činností má svoje bytí jaksí ve svém

díle; miluje tedy své dílo, protože miluje bytí. A to jest něco přirozeného; neboť to, čím jest v možnosti, projevuje jeho dílo ve skutečnosti.

Pro | dobrodince v jeho jednání jest zároveň něco krásného, takže má zalíbení i v člověku, jehož se týká, kdežto pro toho, kdo dobrodiní přijal, není na dárci nic krásného, leč pouze prospěch; to však jest méně příjemné a milé. U přítomného jest příjemná skutečnost, u budoucího naděje, u minulého vzpomínka. Nejpříjemnější však | a zároveň nejmilejší jest to, co jest ve skutečnosti. Pro 15 tvůrce tedy dílo jest trvalé – neboť krásno přetrvává věky –, kdežto užitek toho, kdo dobrodiní přijímá, pomíjí. A vzpomínka na krásné činy jest příjemná, ale vzpomínka na prokázané výhody vůbec ne, anebo méně; s očekáváním se to zdá být naopak.

A milovati se podobá činnosti, | být milován trpnosti. Proto u toho, u koho převládá činnost, dá se spíše očekávat milování a projev přátelství. 20

Konečně každý také více miluje to, čeho bylo pracně nabyto, jako například peníze miluje více ten, kdo je vydělal, než ten, kdo je zdědil: dobré přijímatí jest bez práce, dobré činiti jest však pracné. Proto | také matky mají 25 k svým dětem větší lásku; neboť je v bolestech rodí a lépe vědí, že jsou jejich. Právě proto se zdá, že jest to vlastní i dobrodincům.

8. Řešení pochybnosti o přátelství. Sebeláska

Nesnadná jest také otázka, zda máme nejvíce milovati sebe, anebo někoho jiného. U těch, kteří sami sebe nejvíce milují, | bývá to káráno, a jako by dělali něco nečestného, bývají s pohrdáním nazýváni sobci, a zdá se, 30

že člověk špatný koná všechno pro sebe, a to tím více, čím jest špatnější – vytýká se mu například, že nedělá nic, aby při tom nemyslel na sebe –, kdežto člověk dobrý koná všechno pro krásno, a tím více pro krásno, čím jest lepší, a pro přítele, | aniž dbá při tom svého prospěchu.

35 1168^b Skutečnost však s tímto pojetím nesouhlasí, | ne bezdůvodně. Říká se totiž, že nejvíce máme milovati největšího přítele, a největším přítelem prý jest ten, kdo přeje dobra druhému pro něho, i když se to nikdo nedoví. Ale toto a všechno ostatní, co náleží k pojmu přítele, nejlépe se hodí na poměr člověka k sobě samému; | neboť bylo již poznamenáno, že se všechen přátelský poměr přenáší od jeho vlastního já na jiné. S tím souhlasí vesměs i přísloví, například: „Jedna duše“, „Přátelům vše společno“, „Přátelství jest rovnost“, „Koleno blíže lýtka“. Neboť všechno to nejvíce platí o poměru člověka k vlastnímu já. Každý jest sám sobě nejlepším | přítelem, proto má sám sebe nejvíce milovati.

Právem tedy možno býti v nesnázi, kterého názoru se přidržeti, ježto každý má do sebe přesvědčivý důvod. Snad tedy při takových pojetích jest třeba rozlišovati a stanoviti, do jaké míry každé pojetí a v kterém smyslu má pravdu.

Věc se snadno objasní, vezmeme-li v úvahu pojem sebelásky, jak jí kdo rozumí. | Jedni jí v hanlivém smyslu užívají o lidech, kteří si osobují příliš mnoho v penězích, v počtách a tělesných rozkoších; po tom zajisté touží obecné množství a usiluje o to jako o něco velmi dobrého, proto je také o to stálý boj. Prospěcháři tedy, kteří takových věcí vyhledávají, hoví svým | žádostem a vůbec vášním a nerozumné složce duše. Takové jest obecné množství; proto se také tomu slovu dostalo významu od obecného množství a jeho špatnosti. Právem se to tedy

takovým sobcům vytýká. A není neznámo, že lid nazývá sobeckými ty, kteří si osobují takové věci; | neboť kdyby někdo nade všechny usiloval stále o to, aby jednal co nejspravedlněji nebo nejměřeněji nebo ve všem jiném podle ctnosti, a vůbec kdyby se stále snažil přisvojiti si to, co jest krásné, toho nikdo nenazve sobeckým ani ho nebude haněti. A přece se zdá, že takový člověk jest více sobecký; osobuje si nejkrásnější | a největší dobra, ochotně slouží hlavní složce svého já a jí ve všem poslouchá; a jako v obci a v každém jiném uspořádaném celku podstatou jest jejich hlavní složka, tak i u člověka; i jest nejvíce sobecký ten, kdo to miluje a tomu se oddává. Také se člověk nazývá zdrženlivým podle toho, | zda v něm vládne rozum, nebo ne, ježto jest vlastním bytím každého člověka, | i zdá se, že jejich vlastním a dobrovolným činem jest to, co vykonali nejvíce s pomocí rozumové úvahy. Jest tedy zjevno, že každý člověk má svoje bytí v rozumu nebo alespoň v něm nejvíce, a že ctnostný člověk jej nejvíce miluje. Proto ten bude asi nejvíce sobecký, ovšem sobcem jiného druhu, | než jest ten, který lidé zavrhnou a nad který vyniká o tolik, oč vyniká život vedený ve shodě s rozumovou úvahou nad ten, který podléhá vášni, a oč vyniká touha po krásnu nad touhou po zdánlivém prospěchu.

Ty tedy, kteří zvláště usilují o krásné skutky, všichni uznávají a chválí; a kdyby všichni závodili o krásno a namáhali se jednati co nejkrásněji, měla by společnost | všechno potřebné a každý jednotlivec by měl nejvyšší dobro, které právě záleží v ctnosti. Takto dobrý člověk má míti sebelásku – vždyť zajisté i sám bude míti prospěch ze svých krásných skutků i ostatním prospěje –, špatný člověk jí však míti nemá – neboť řídě se špatnými vášněmi, uškodí i sám sobě i svým bližním. | U špatného

člověka tedy jest veliká neshoda mezi tím, co má činiti, a mezi tím, co činí; ctnostný člověk však to, co činiti má, také činí. Neboť rozum v každém člověku se rozhoduje pro to, co jest pro něj nejlepší, a ctnostný člověk poslouchá rozumu.

Jest také pravda, že řádný člověk koná mnoho pro přátele a vlast, a je-li třeba, | za ně také umírá; vzdá se i peněz i poct a vůbec vyhledávaných dober, ježto si za to chce dobýti toho, co jest krásné; raději chce míti nejvyšší blaho po krátkou dobu než nepatrné po dlouhou dobu, a raději chce krásně žíti jeden rok než mnoho let všelijak, a milejší jest mu jeden skutek krásný a velký než mnoho | bezvýznamných. Toho se dostává těm, kteří za to umírají; neboť si volí věc veliké krásy. Také peníze by obětovali, jen aby přátelé více dostali; tak přáteli dopomáhají k penězům, sobě ke krásnému činu; jest to tedy vyšší dobro, které si získávají. A stejně si počínají v poctách a v úradech; | pro přitele se všeho rádi vzdají; neboť jest to pro ně krásné a cenné. Právem tedy takový člověk jest ctnostný, protože nade vše cení to, co jest krásné. Ano i činů se pro přitele může vzdáti, ježto by bylo krásnější státi se příteli podnětem k činům, aby je on vykonal. Tedy ctnostný člověk ve všem, | co jest hodno chvály, zjevně chce více krásného přidělovati sám sobě. | Tak tedy, opakují, má býti sobecký; nemá jím však býti tak, jak bývá obecné množství.

9. Blaženost a přátelství

Ještě se pochybuje o tom, zda blažený člověk potřebuje přítel, či ne. Lidé šťastní | a dostačující sami sobě prý totiž přátel nepotřebují; mají prý svá dobra; protože

tedy dostačují sami sobě, nepotřebují prý již ničeho, kdežto přítel, ježto jest druhé já, poskytuje prý to, čeho člověk sám sebou dosíci nemůže; proto

když zdar bůh dává, nač nám třeba přitele?...*

Zdá se však nesprávné, přidělují-li se blaženému člověku všechna dobra | a přátelé nikoli, kteří přece, jak se zdá, jsou největším dobrem ze zevnějších dober. Když tedy příteli náleží spíše dobro činiti než je přijímati, a náleží-li dobro činiti člověku dobrému a ctnostní, a je-li krásnější dobro činiti přátelům než lidem cizím, bude dobrý člověk potřebovati takových lidí, kterým by dobře činil. Proto se také klade otázka, zda přítel jest více potřebí ve štěstí, či v neštěstí, | ježto i nešťastný člověk potřebuje dobrodinců, a šťastní lidé zase takových, kterým by dobře činili. Jest snad také nesprávné, činí-li se z blaženého člověka samotář; neboť nikdo by nechtěl míti všechna dobra sám pro sebe; vždyť člověk jest bytostí zrozenou pro život v obci a k pospolitému životu. Tedy i blažený jest takový; neboť má přirozená dobra. Jest zjevno, že jest lépe žíti s přáteli a s lidmi ctnostnými | než s lidmi cizími a s jakýmikoli; tudíž i blažený člověk potřebuje přítel.

Co jest tedy správného na prvním mínění a v čem má pravdu? Snad že obecné množství za přatele pokládá ty, kteří jsou užiteční? Takových ovšem | blažený člověk, poněvadž taková dobra má, nebude potřebovati ani pro příjemnost, leda nakrátko – neboť příjemný život nepotřebuje rozkoše odjinud –; a nepotřebuje-li takových přátel, zdá se, že nepotřebuje přítel vůbec.

To však snad není pravda. Neboť hned na začátku jsme řekli, že blaženost jest jakási skutečná činnost, | činnost

však zřejmě jest něco, co vzniká, a není naším stavem jako nějaký majetek. Jestliže blaženost záleží v žití a ve skutečné činnosti a činnost dobrého člověka, jak jsme poznamenali na začátku, jest dobrá a příjemná sama o sobě, a jestliže dále každému jest příjemné to, co jest mu vlastní, a můžeme-li konečně snáze pozorovati své bližní a jejich skutky než | sebe sami a své skutky, vyplývá 35
1170^a z toho, že skutky ctnostných přátel jsou | lidem dobrým příjemné – neboť pak oba mají to, co jest přirozeně příjemné –: tedy blažený člověk bude takových přátel potřebovati, ježto si přeje pozorovati dobré skutky, jak jemu jsou vlastní, a těmi jsou skutky člověka dobrého, je-li přítelem.

Dále lidé mají za to, že blažený člověk má žití příjemné; | život člověka osamělého jest obtížný, neboť není 5
snadno, aby člověk sám o sobě neustále byl činný, s jinými však a k jiným jest to snadné. Tato činnost tedy, ježto jest příjemná o sobě, bude stálejší, a tak tomu má býti u blaženého člověka. – Ctnostný člověk zajisté jako ctnostný má zalíbení ve skutcích ctnostných a špatné jsou 10
mu nemilé, | jako si člověk hudebně vzdělaný libuje v krásných písních, ze špatných však má nelibost. – Jak již Theognis* praví, ze společného žití s dobrými lidmi vzniká i jakýsi cvik.

Díváme-li se na věc ze stanoviska přirozeného, zdá se, že ctnostný jest ctnostnému přirozeně milý. Přirozené 15
| dobro totiž, jak řečeno, jest ctnostnému člověku samo o sobě dobré a příjemné. Žití se u živých tvorů určuje mohutností pocíťování, u lidí mohutností pocíťování a myšlení; mohutnost pak jest vedena k činnosti; vrchol jest ve skutečné činnosti; zdá se tedy, že podstata života jest v pocíťování nebo myšlení. Život pak náleží k tomu, 20
| co jest samo o sobě dobré a příjemné; neboť jest po-

jmově omezen a to, co jest omezené,* náleží k povaze dobra. A to, co jest přirozeně dobré, jest dobré i pro člověka ctnostného; proto každý vidí v životě něco příjemného. Nesmíme tu ovšem mysliti na život bídný a zkažený ani na život strastný; neboť takový život jest 25
neomezený jako to, co jest v něm zahrnuto. | Zřejmější to bude v dalším pojednání o nelibosti.*

Jestliže život o sobě jest dobrý a příjemný – jak to také vyplývá z toho, že všichni po něm touží, a nejvíce lidé ctnostní a blažení; pro ně totiž život jest nejvíce žádoucí a jejich život jest v nejvyšší míře blažený –, jestliže dále ten, kdo vidí, pocíťuje, že vidí, a ten, kdo 30
slyší, pocíťuje, že slyší, | a ten, kdo jde, že jde, a tak i při ostatních činnostech jest něco, čím pocíťujeme, že jsme činni, takže pocíťujeme, že pocíťujeme, a myslíme, že myslíme, a to jest zase tolik, jako pocíťovati nebo 1170^b
| mysliti, že jsme – neboť býti jest tolik, jako pocíťovati nebo mysliti –, jestliže dále pocíťovati, že žijeme, jest o sobě něco příjemného – neboť život jest přirozeně dobro, a pocit, že dobro jest v nás, jest příjemný –, jestliže kromě toho život jest žádoucí a zvláště lidem dobrým, poněvadž býti jest jim něčím dobrým a příjemným – těší se | totiž z vědomí dobra samého o sobě –, jestliže 5
se konečně ctnostný člověk chová k příteli – neboť přítel jest jeho druhé já – tak, jako se chová k sobě, tedy z toho všeho vyplývá, že jako každému jest žádoucí jeho vlastní bytí, tak anebo alespoň podobně jest mu žádoucí i bytí přítelovo. Bytí však jest nám žádoucí proto, že 10
jsme si vědomi dobra ve své bytosti; takové vědomí | pak jest příjemné samo o sobě; proto jest potřebí také mítí vědomí o jsoucnosti přítelově, a to se může státi ve společném žití a výměnou slov a myšlenek. Tak se totiž rozumí společnému žití u lidí a ne jako u dobytčat

15 v tom, že se spolu pasou. Je-li tedy bytí blaženému člověku žádoucí | samo o sobě, poněvadž jest přirozeně dobrem a slastí, a je-li podobné také bytí přítelovo, pak i přítel bude asi náležeti k bytostem žádoucím. To však, co jest mu žádoucí, musí míti, sice mu v tom bude něco scházeti. Bude tedy potřebí ctnostných přátel tomu, kdo chce býti šťasten.

10. *Pravé přátelství nepřipouští velkého množství přátel*

20 A tak máme si činiti co nejvíce přátel, či snad to, co bylo vhodně řečeno o pohostinnosti:

Mnohých nezvi si hostí, však občas pozvi jich něco,*

25 hodí se také na přátelství, abychom nebyli bez přátel ani abychom jich neměli příliš mnoho? O těch, kteří jsou přáteli pro užitek, zdá se býti | výrok zcela případný – neboť mnohým se odvděčovati jest obtížné a život na to nestačí; proto více přátel, než stačí k vlastnímu životu, jest zbytečné a překážející krásnému žití; není jich tedy potřebí –; také na rozkoš stačí málo přátel, jako koření v jídle; ale zdaž máme dobrých přátel míti co nejvíce, či
30 jest nějaká míra i pro množství | přátel, jako jest pro množství lidí obce? Z deseti lidí totiž obec nemůže vzniknouti a při stu tisíců již to také není obec. Velikost není snad jen jedna, nýbrž všechno jest uprostřed mezi dvěma určitými mezemi. | I pro množství přátel jest určitá
1171^a mez, nejvyšší počet snad bude ten, s kolika kdo může společně žítí – neboť to se nám pro přátelský poměr zdálo nejvýznačnější –; jest však zjevno, že jest nemožno

společně žítí s mnohými a mezi ně se rozdělití. Dále by mnoho přátel muselo býti zase mezi sebou přáteli, kdyby chtěli | všichni spolu obcovati; to však jest nesnadno 5 mezi mnohými. Konečně jest také obtížno, abychom s mnohými osobně sdíleli radost a bolest, neboť by se snadno mohlo současně státi, že bychom se měli s jedním veseliti a s druhým truchlití. Snad tedy bude správné, abychom nehledali co nejvíce přátel, nýbrž tolik, kolik | stačí ke společnému žití; není také, jak se zdá, 10 možno, abychom byli mnohým přáteli upřímnými. Proto ani nemůžeme býti zamilováni do mnohých; neboť toto znamená jakési stupňování přátelství, a to jest možné pouze k jednomu; a tak i upřímné přátelství jest možné pouze s několika.

Zdá se, že tak tomu jest i v skutečném životě; neboť přáteli podle onoho družného přátelství se nestávají mnozí. | A opěvovaná přátelství* jsou pouze mezi dvěma lidmi. Ti, kteří mají mnoho přátel a kteří se ke všem hned důvěrně chovají, nejsou patrně přítelem nikomu, leč v životě politickém, a ti také bývají zváni lichotníky. V životě politickém tedy lze sice býti přítelem mnohým, a to bez lichocení a přítelem opravdu dobrým; ale přátelství, které se týká ctnosti a samé osoby, není možné k | mnohým, i musíme býti spokojeni, najdeme-li takových přátel jen několik. 20

11. *Potřeba přátel ve štěstí i v neštěstí*

Potřebujeme přátel více ve štěstí, či v neštěstí? Jsou hledání za obou okolností; lidé nešťastní totiž potřebují přispění, šťastní společníků a těch, komu by mohli dobře činiti; neboť chtějí dobře činiti.

25 Nutnější jest tedy míti přátele | v neštěstí, poněvadž
tu jest potřebí přátel užitečných, krásnější jest míti je ve
štěstí, poněvadž tehdy hledáme dobrých přátel; neboť
těmto dobře činiti a s nimi prodlévati jest žádoucnější.
I ve štěstí i v neštěstí již sama přítomnost přátel jest při-
30 jemná. Neboť zarmouceným | se přátelskou soustrastí
ulevuje. Proto by se také někdo mohl tázati, zda přátelé
jakoby tíhu přejímali, anebo zda spíše jejich přítomnost
a vědomí soustrasti bolest umenšují. Nerozhodujme tedy,
zda příčinou úlevy jest to, či něco jiného; stačí, že se to
skutečně stává.

35 City, jež jejich přítomnost vyvolává, zdají se | býti jaksi
smíšené. Neboť jest příjemné již to, že přátele vidíme,
1171^b | zvláště člověku nešťastnému, i dostává se mu tím jaké-
hosi přispění v bolesti – přítel ho totiž utěší pohledem
i slovem, je-li obratný; neboť zná jeho povahu a ví, co se
ho libě nebo nelibě dotýká –; ale jest zase bolestné, vidí-
5 me-li, | že se přítel rmoutí nad naším neštěstím; každý
by se zajisté chtěl vyhnouti tomu, aby byl přátelům příči-
nou bolesti. Proto se mužná povaha má na pozoru, aby se
s ní přátelé sdělovali o bolest, a i když nedovede tolik
svou bolest přemáhati, nerad vidí bolest, která by přáte-
10 lům vznikla z jeho bolesti, zvláště pak | nedá jim naříka-
ti; ženy a muži jim podobní mají radost, když jiní s nimi
naříkají, a jako přátele milují ty, kdo s nimi truchlí. Jest
však zjevno, že ve všem máme napodobovati člověka lep-
šího. Naopak přítomnost přátel ve štěstí zpřijemňuje člo-
věku život a působí vědomí, že mají radost z jeho dobra.

15 Proto se zdá, že jest správné ochotně zváti přátele, aby
s námi sdíleli štěstí – jest totiž krásné šířiti kolem sebe
radost –, váhati však je zvát, aby s námi sdíleli neštěstí –
neboť zlo máme sdělovati co nejméně, odkud pocházejí
slova: „Dost toho, že já jsem nešťasten.“ – Nejspíše ještě

tehdy je smíme zavolati, kdykoli by nám s malou obtíží
mohli velmi pomoci. | Naopak se však sluší, abychom 20
k nešťastným šli bez zavolání a ochotně – neboť jest to
přátelskou povinností dobře činiti, a zvláště těm, kteří
jsou v nouzi a nežádali nás o to; jest to totiž pro obě strany
krásnější a příjemnější –, a ke šťastným abychom šli
ochotně, můžeme-li jim býti nápomocni – neboť i k tomu
jest potřebí přátel –, ale váhavě tehdy, jde-li o to, aby-
chom se poměli dobře | – neboť není krásné dychtiti tu 25
po užitku. Musíme se tu ovšem stříci zdání nechuti, odřek-
neme-li; někdy se to totiž stává. A tak přítomnost přátel
jeví se žádoucí ve všem.

12. Osvědčování přátel ve společném životě

Zda tedy přátelům jest milejší společné žití, jako mi-
lovníkům jest milejší pohled | a tomuto pocitu dávají 30
přednost před ostatními, ježto jím hlavně láska trvá
a vzniká? Přátelství jest zajisté společenstvím. A jak se
člověk chová k sobě, tak i k příteli: a poněvadž vzhle-
dem k nám pocit bytí jest žádoucí, tedy jest jím i vzhle-
dem | k příteli; pocit ten pak se uskutečňuje ve společ- 35
ném žití, | takže k tomuto přátelé přirozeně směřují. 1172^a

A každý chce se svými přáteli prožívatí to, čím jest
mu jeho vlastní bytí a pro co si žádá žití; pročež jedni
spolu pijí, druzí spolu hrají v kostky, jiní spolu tělocvičí
nebo loví | anebo filosofují, zkrátka, každý s přáteli trá- 5
ví čas v tom, co si ve svém životě nejvíce oblíbil; ježto
totiž chce s nimi žití, činí to a účastní se toho, co poklá-
dá za společné žití.

Proto se přátelství mezi lidmi špatnými stává špatným
– poněvadž totiž jsou povahově neustálení, přejímají je-

ETIKA NÍKOMACHOVA

- 10 den od druhého špatnost, a tak tím, | že se sobě připo-
dobňují, stávají se špatnými –, kdežto mezi dobrými se
stává dobrým, poněvadž stálým obcováním zesiluje. Ba
zdá se, že se tu přátelé stávají i lepšími, ježto jsou činní
a napravují jeden druhého; neboť druh od druhu si při-
svojuje to, co se mu na něm líbí, proto:

Dobré jen od dobrých získáš.*

- 208 *vzájemná láska však vyžaduje záměrné volby*: tj. přátelství je spíše stav, trvalé smýšlení, láska (φιλῆσις, amatio) je spíše afekt, pomíjející cit. Přátelství vyžaduje rozumu a svobodného rozhodnutí, toto pak vyžaduje určitého duševního stavu.
- 211 *Nejzjevnější jest to u bohů*: Aristotelés myslí na bohy sfér, nižší bohy; nemají s lidmi přátelství, poněvadž s nimi neobcují a nežijí. Ani tu, ani v dalším Aristotelově výkladu není řeči o tom, že by Bůh vůbec neopětoval lásky člověka, jak se někdy míní. Jak Aristotelés níže praví, jest tu přátelství založené na přednosti, jako mezi dětmi a rodiči, a naopak zdůrazňuje, že člověk žijící životem rozumovým a ctnostným jest Bohu milý.
- 214 *příslušníci fýl a démů*: po opravách Kleisthenových bylo v Attice 100 démů (okresů), několik jich spojeno tvořilo kraj (trittys) a spojením tří trittys z různých krajů (roviny, přímoří a hornatého vnitrozemí) vznikl správní obvod, fýla. Viz *Ath. Pol.* 21, 2. Srov. Fr. Šílený, *Řecké starožitnosti*, Brno 1906², str. 22.
- 215 *většina ji však obyčejně nazývá politeií*: slovo „politeia“ znamená původně „stil, podle kterého je uspořádána suverenní obec, polis“ (Fr. Novotný, *Gymnasion*, Praha 1922, str. 57), u Aristotela pak jedno z dokonalých zřízení obce.
- 221 *když se výměny a vyrovnání nedějí podle téhož přátelství*: když totiž např. přítel příteli vypomůže z ochoty, ale potom žádá více o to, o čem dříve nebylo řeči.
- 226 *jako se například stalo tomu kitharistovi*: o případě vypravuje Aristotelés také v *EE VII 10* a Plútarchos v *De Alexandri fortuna* II 1.
- *To prý i Prótogorás činival*: známý sofista, žijící v 5. stol. př. Kr. Srov. Platón, *Prot.* 328 b.
- *Každému jeho mzdu*: z Hésiodovy básně *Práce a dny*, v. 370: „S přítelem smluvená mzda se zárukou potvrdí pevnou.“
- 233 *Přátelství se podobá přízeň*: εὐνοια (benevolentia) tj. náklonnost, přízeň, blahovolnost. Srov. VIII 2.

- 235 *Pittakos*: tyran v Mytiléně, byl zvolen na deset let, ale zřekl se vlády. (Viz *Pol.* III 14, Strabón VII, p. 917.)
- *jako ti ve Foiničankách*: básníka Eurípida. Bratři Eteoklés a Polyneikés chtějí oba vládnouti.
- *jako vlny v mořské úžině*: zvl. Eurípos, úžina mezi Euboiou a středním Řeckem, která byla známá nepravidelným prouděním vod. Srov. u Platóna, *Phd.* 90 c.
- 236 *Epicharmos*: dram. básník 5. stol., byl pokládán za dobrého znalce lidí.
- *láskou je zahrnují jako děti*: o lásce básníků k svým dílům viz i Platón, *Rep.* 330 c.
- 241 *když zdar bůh dává ...*: Eurípidés, *Orestés*, v. 667. (Překlad Jos. Sedláčka.)
- 242 *Theognis*: řec. básník ze 6. stol. Aristotelés tu myslí zvláště na 35. verš jeho průpovědi ke Kyrnovi, jež uvádí na konci knihy IX.
- 243 *to, co jest omezené ...*: srov. pozn. ke str. 59.
- *v dalším pojednání o nelibosti*: X 3.
- 244 *Mnohých nezvi si hostí ...*: Hésiodos, *Práce a dny*, v. 715.
- 245 *opěvovaná přátelství*: tj. známá, např. mezi Théseem a Peirithoem, Achillem a Patroklem, Orestem a Pyladem atd.
- 248 *Dobré jen od dobrých získáš*: viz pozn. ke str. 242.
- 249 *nyní pojednejme o rozkoši*: dříve Aristotelés pojednával o rozkoši ve spojení se zdrženlivostí v kn. VII.
- 250 *Eudoxos mnil*: srov. I 12; I 1.
- 251 *ani o tom opaku se nemluví správně*: je to důkaz Speusippův, viz VII 13.